שיח סטודנטים / מה אומר סטודנט ישראלי לעמיתו בעולם?

(המשך מעמוד 25)

סטודנטים בעולם, ויש שם הרבה כאלה, אני מרגיש שמנהיגים אלה כאילו בגדי בי, כי הם היו צריכים להיות עסוקים בבעיות שלנו. מנהיגים אלה רואים את עצמם קודם־כל כבני אדם בשעה שעלינו להיות קודם־כל יהודים. זה היה נפלא אילו היה לי זמן לעסוק בכל בעיות האדם והעולם בכלל אבל אפילו טכנית ופיסית אין לנו אפשרות כזו, כי כל הזמן וכל הראש צריכים להיות מוקדשים לעשות את המהפכה היהודית שלנו. אם אני עושה הפגנות למען יהדות רוסיה — והסטודנטים היהודים באנגליה עושים אגב הרבה בשטח זה — אז אין לי פשוט פיסית וטכנית הזמן והראש לעסוק בבעיות וייטנאם, ואם כל העסק צריך להתבטא רק בלחתום על עצומה ביחס לוייטנאם — לא, זה לא רציני, זו רק ג'סטה למצפון, ואינני מעוניין בזה.

התרומה היהודית: תודעת האחריות

אריאל רוזן־צבי: אני רוצה להתייחס במיוחד לסטודנט כיהודי במדינת ישראל, ולראות לא רק מה הוא יכול לאמר, אלא מה הוא חייב לאמר, קודם כל לעצמו ואחר־כך לעולם.

השאלה היא אם בכלל יש עדיין ליהודי, כחלק מן היהדות, מה לומר לעולם, כי אם אין ליהדות — אין כמובן גם לסטודנט היהודי.

עובדה היא שבכל הדורות היה ליהודי לומר משהו לגבי העולם, ו־עובדה היא שדווקא הייחוד של עם ישראל — תורת ישראל היתה תורת ייחוד, — נשא בתוכו גם בשורה אוניברסליסטית. מה שעשה את הייחוד שלנו לאוניברסלי היה הקשר בין קדושת אלהי ישראל כאלהי העולם לבין נבחרותו של העם. באופן פרדוכסלי יכול היה היהודי להיות בן העולם הגדול רק על־ידי שמירת ייחודו והנחלתם של ערכי ייחודו לעולם. אם אנחנו נכנסים למרוץ ההסטוריה בעזרת מושגים קוסמופוליטיים זרים כמו „הומאניזם" וכיוצא באלה, שיש לנו כמותם בתוך היהדות בצורה אחרת, אנחנו ממיתים את היהודי, וממילא כיהודי אין לו כבר מה לומר לעולם.

נתברר מאז ומתמיד שהיהודי הוא רגיש יותר לזעזועים. זאת עובדה. שמינוזה, קפקא וכיוצא באלה. השאלה היא באיזו צורה ניתן לתרגם את הזעזועים האלה לשפה של היהודי כבן העולם. יש ביטוי — עם ישראל הוא „עבד השם", לדעתי, אנחנו צריכים לחזור להיות עבד השם לגבי העולם בחינת מוכיח לא מבחוץ אלא מוכיח מבפנים.

אנחנו יודעים שהתורות האוניברסליות פשטו את הרגל. התרבות העולמית של הקידמה הוכיחה בסופו של דבר שהיא אינה יכולה ליצור בית חדש לאדם בעולם ודמות חדשה של העולם. התרבות היהודית שלנו לא הכזיבה, היא לא רק שמרה על קיומנו אלא הולידה חיים חדשים, הולידה לנו בית ישן־חדש, ודמות ישנה־חדשה. אנחנו צריכים לדעת לתרגם לא רק את ערכי התנ"ך אלא גם את תורת החיים של היהדות לעולם. אנחנו יודעים, למשל, שהיום האמיתות ששולטות הן אמיתות מתודיות, מסגרתיות ויחסיות בלבד. אנחנו כיהודים צריכים להחזיר את קנה־המידה של המוחלט לעולם. וכשאני אומר „אנחנו", אני בהחלט אומר קודם־כל אנחנו הסטודנטים, שמבחינת גילנו, השכלתנו ופתיחותנו האינטלקטואלית צריכים לשמש חלוץ ביעוד זה. ויש חלוציות, כידוע, גם בשדה הרוח.

ז'אן פול סארטר אמר, בראיון עם כהן־בנדיט, שהסטודנטים מעניקים לעולם את כוח הדמיון. אני סבור שעלינו, כסטודנטים יהודים, להביא לעולם את תודעת האחריות המוטלת על האדם ועל־ידי זה אולי נרבה צניעות בעולם. האנתרופולוגיה שכחה את האדם הממשי, הבטיחות הקוסמולוגית נתערערה, צורות אורגניות נתפוררו, אדם אינו משתלט על יצירי כפיו — כל אלה נתונים שבגללם בסופו של דבר פרץ מרד הסטודנטים. אנחנו צריכים להחזיר את האדם הממשי, אבל את האדם הממשי מחזירים לא בעזרת תוהו ובוהו המאפיין את התנועה של כהן־בנדיט.

ניצה מלצמן: לפעמים מתוך תוהו ובוהו נולד עולם ממשי, דווקא ספר בראשית מתחיל בכך ש„בראשית היה תוהו ובוהו." אז הראשית יכולה להתחיל גם מעכשיו.

אריאל רוזן־צבי: העולם לא נברא פעמיים, ומה שדרוש לעולם זה לא אקספרימנטים של מהפכנות אלא נסיון, נסיון אמיתי, ומי כמו עם ישראל בעל נסיון חיים אמיתי.

אני רוצה לסיים ולומר שנכון שהעולם זקוק היום לנוסחאות חדשות, ואנחנו כיהודים יכולים למצוא נוסחאות כאלה, אבל כל זמן שהטכניון ירושלים יתחרו ביניהם מאיפה תצא תורת הסטריפטיז", אנחנו לא נגלה את המכנה המשותף המיוחד שלנו אלא זה יהיה המכנה המשותף של העולם כפי שהוא עכשיו, המכנה המשותף של הביבים, של היצרים התהומיים, זה רק טבעי שיצרים בלי תוכן מולידים תנועות של תוהו ובוהו.

ה„מרד" - פסיבוזה של עדר

אליקים רובינשטין: אני חושב שדבר ראשון שצריך לעשות, כאשר באים לראות אם יש לנו מה לומר, זה לראות למי יש לנו מה לומר. ואז אולי צריך יהיה להסיר את מסווה המיתוס שהלבישו לתנועות הסטודנטים הנוכחיות בעולם, ואולי יתגלה אז שהם לא כל כך סטודנטים ולא כל כך מהפכנים.

ההיסטוריה של חמישים עד מאה השנים האחרונות, ידעה תנועות מהפכניות שראשיהן היו סטודנטים, די אם נזכיר את המהפכה הרוסית שנושאיה היו בעיקר סטודנטים, ואת המהפכה שלנו, המהפכה הציונית, שרבים מנושאיה ומצירי הקונגרס הציוני הראשון שלה היו סטודנטים, ואם כי אלה מרכסיסטים ואלה ציוניסטים — בכל אופן, היה תוכן ובשורה חדשה לתנועות האלה.

ואילו עכשיו, מהן התנועות המהפכניות של היום? כל זמן שהן מבטאות מחאה נגד שיטות לימוד, נגד האוניברסיטה, נגד הבעיות הסטודנטיאליות — ניחא, זה לא צריך לעניין את העולם כעולם. ועל זה, דרך אגב, אצלנו בוודאי שאין מה להתאונן: האוניברסיטאות שלנו, ברוך השם, נוחות והשיטות חדישות יש תנאים למי שרוצה ללמוד. אבל כאשר מנסים לומר שאלה הן תנועות מרד נגד השפע נגד הבורגנות, אז אני חושב שאולי דבר זה העסיק את פרופ' מרקוזה או צ'ה גווארה, אבל אצל המוני הסטודנטים — ואני מדבר פה רק על פי התרשמותי אז אני מתרשם שזו לא היתה יותר מאשר תנועה של עדר. מנסיוני אצלנו, אני יכול לספר איך נולדות הפגנות של עדר: בשנים שאני לומד באוניברסיטה, וזו כבר שנה רביעית־חמישית שאני לומד, אני זוכר רק הפגנה אחת שהיתה נגד משהו מלבד שכר לימוד, זו היתה ההפגנה נגד אדנהאור; אבל גם הפגנה זו לא היתה אלא „בלוף", אם כי עשו ממנה אצלנו מיתוס עצום, והתפעלו מהסטודנטים בארץ שנזכרו בפשעי הנאצים. האמת היא שזה היה לא דובים, לא יער ולא נאצים... והמעשה שהיה כך היה: בכניסה הראשית של האוניברסיטה עמדו סטודנטים כמוני, ולי לא היתה כל מטרה להפגין, ועמדו גם כמה שכירי כרזות שהיה כתוב בהן: אדנאואר הביתה! וכו', המשטרה שפחדה מהקהל הגדול שעמד בכניסה הראשית, הגניבה את אדנאואר דרך הכניסה האחורית. כשהכל התחילו לרוץ לשם, נבהלו השוטרים והתחילו להרביץ, התחילו השוטרים להרביץ — התחילו כולם להרביץ. גם אני. זה בדיוק מה שהיה. האם אפשר לדבר כאן על הפגנה רצינית? הרושם שלי ממה שנעשה בפריז הוא שגם שם לא היתה סיבה רצינית, אורגנית, למרד.

אורי גניאל: אני מצטער, אבל לדעתי, מה שאתה אומר מוכיח על אי־ידיעה מוחלטת ופשוט מכאיבה.

אליקים רובינשטין: התמונה שאני על כל פנים קבלתי ממה שנעשה בעולם היתה פסיכוזה של ההמון, של העדר, ולא של עילית מהפכנית, חושבת. ולכן זה גם לא עורר אותי למחשבה איך עלי להשתלב בתוך זה או מה יש לי לומר לסטודנטים המורדים בעולם, אלא רק עורר בי תחושה של שאט נפש, מצד אחד, וחרדה מסויימת, מצד שני. שאט הנפש — מכל הרעש הגדול נגד מימסד כשלסטודנט המורד אין מה להגיד מחוץ לעצם המחאה, וחרדה — מפני שאני חושש שכדור השלג הזה עלול אולי להתגלגל גם אלינו, בשעה שלנו, כעם במצור, אסור לעשות אקספרימנטים באש בתחומים האלה.

עלינו להשתלב בגל המחאה העובר על העולם

אברהם ב. יהושע: לא חשבתי שאתרגז, אבל האמת היא שהצליחו כאן להרגיז אותי כהוגן, וראשית כל הרגיז אותי מה שנאמר כאן, וסותר את העובדות, שהסטודנטים שלנו הם כאילו משכבת גיל יותר גבוהה מאשר בחו"ל, מפני שהסטודנט שלנו מתחיל ללמוד אחרי שנתיים וחצי או שלוש שנים צבא. נכון שענין השרות בצבא יש לו השלכות על חיי הסטודנט, אבל שלוש שנים אלו אינן משגות באופן מהותי ויסודי את מערכת הגילים אלא יש להן השלכות בתחום אחר, בתחום המנטלי. מכל מקום ללמוד מזה כאילו בצרפת האנשים הם צעירים פוחחים, בני 17—18, שאין להם לא נשים ולא ילדים — ועל־כן הם חסרי דאגה ואחריות — זה לא תואם את העובדות. רבים מהם יש שהם בעלי נשים, אבות לילדים ובעלי דאגות פרנסה.

אבל לפני שאחזור לסטודנטים בעולם, אתייחס לשאלה הרצינית שהועמדה בפנינו. והיא: האם לסטודנט היהודי בישראל יש משהו לומר לעולם, או כפי שהתבטאה גאולה: מהו הסולו שלי במקהלה הסטודנטית העולמית? על כך אומר שאיני חושב שיש לסטודנט שלנו מה לומר באופן מהותי, משהו שיהיה בעל משקל ובעל חשיבות. לפי כוחנו הדמוגרפי, והפוליטי — על פי זה גם משקלנו. אנחנו מדינה קטנה שאיננה יכולה מבחינה זו לדמות לצרפת, שיש בה 500 אלף סטודנטים, או לאמריקה ששם יש מיליוני סטודנטים. אנחנו יכולים להיות, נניח, כמו יוגוסלביה. כאשר סטודנטים יגוסלאביים מתמרדים יש גם להם איזה ניואנס משלהם — גם לנו מבחינה זו יכול להיות איזה ניואנס משלנו, אבל אין לנו, לדעתי, שום יתרון איכותי בגלל העניין היהודי שבנו.

בניגוד למה שנאמר פה ע"י אריאל הייתי אומר שהבעיות היהודיות היו תמיד והנן גם היום ספציפיות מדי מכדי שאפשר היה להעביר משהו מהן לעולם הגדול. וכך זה היה לאורך כל ההיסטוריה שלנו — הדברים האוטנטיים שלנו, האמיתיים שלנו, לא היו לייצוא. יהודים כמו היינה, קפקא ואחרים — שיצרו יצירות גדולות, עולמיות — זה לא היה אף פעם הייצוג האוטנטי של היהדות כפי שהיא. אף אחד לא יוכל להצביע על משהו ממשי, אוטנטי־יהודי, שמכרנו לעולם ושהעולם קיבל אותו כמשהו מהותי. גם לא את הנצרות. לדעתי, הנצרות, אינה פרי של היהדות.

ואם כך היה לכל אורך ההיסטוריה — הנה מה שהולך ונוצר היום במדינת ישראל הוא וודאי מאוד מאוד מיוחד. הציונות על כל הבעיות של הפזורה והעלייה ועל המאבק שאנחנו נמצאים בו עכשיו עם העולם הערבי — כל אלה הן בעיות שאי־אפשר „למכור" מהן משהו לעולם. המאבק הלאומי שלנו הוא כל כך ספיציפי מבחינת אופיו והגורמים המרכיבים אותו עד שאי־אפשר לומר שהוא יכול לשמש מודל לאיזה שהוא מאבק לאומי בעולם.

אולי בגין, מי שהיה ראש האצ"ל, יכול היה ללמד את המתחרת בקפריסין איך להחביא סליקים של נשק למשל, אולי אנחנו יכולים למכור פה ושם איזה צורת נח"ל לארץ אפריקנית מפגרת, או איזה דברים דומים אבל רק זה, וגם זה רק עד שלב מסויים — עד השלב שהם הופכים את זה ומעכלים את זה בתוך כלי העיכול שלהם.

אבל אם אין לנו לומר משהו מיוחד, נשארת עדיין פתוחה השאלה כיצד עלינו כסטודנטים, להשתלב בתוך תנועת המחאה של הסטודנטים בעולם, וביחס לזה אני מאוד מאוד תמה על דברי הביטול שנשמעו פה מפי החברים על תנועת מחאה זו. האם באמת אפשר לבטל במחי יד את תנועת הסטודנטים בצ'כיה, למשל? שם זה התחיל אמנם מבעיות של הפסקת חשמל אבל תראו לאן זה הגיע! בצרפת, בכל אופן, הגיעו הדברים לידי כך שנערכו בחירות חדשות, ואיש עוד אינו יודע אילו זעזועים עדיין מצפים לנו. ישנן בעיות חמורות מאוד גם באמריקה, שהסטודנטים מעורבים בהן, ואני לא רוצה לנבא מה יהיה ביום שהסטודנטים הרופים יתחילו לדבר, אני רק מרשד לעצמי לומר שאז עלולה להתחולל מהפכה שתרעיד ותטלטל את כל העולם. גם אותנו.

האם מותר לנו איפוא לבוא ולבטל את כל הענין הזה במליצות כגון: „היה שם עדר" „חוסר רצינות", „חוסר אחריות" וכיו"ב — זאת היא אי־הבנה מוחלטת ושטחית ביותר של מה שהיה שם, על כל פנים של הרקע שהוליד את המחאה. אנחנו הסטודנטים הישראלים יכולים להשתלב או לא להשתלב על פי הדרך המיוחדת שלנו במחאה העולמית. אבל להגיד — זה לא קיים, או מה שקיים זה „בלוף" וכו' — זוהי, לדעתי, גישה שמוכיחה על חוסר רצינות וחוסר אחריות. מותר לנו לא למרוד, גם הסטודנטים היוונים לא מורדים, גם הסטודנטים הפורטוגלים אינם מורדים — יש להם סיבות משלהם לא למרוד, ומותר שמישהו יקום ויומר שיש גם לנו, ועוד איך, סיבות לא למרוד: אנחנו בתנאי מצור, הורגים לנו אנשים על הגבולות, יש לנו בעיות חמורות משלנו של בטחון ושל חיים. מותרת אפילו גישה, — שהיא, לדעתי, הגישה היהודית המסורתית — לאמר: אנחנו בכלל לא רוצים ולא צריכים להתערב במה שנעשה בגויים, זה לא בשבילנו כל העסק הזה. כל זה עוד לגיטימי — אבל למה שאני לא יכול להסכים בשום פנים זה לכך שאלה הן הגישות היחידות שיכולות או צריכות להיות. לא, יכולות להיות גישות אחרות, לי, עכ"פ, יש גישה אחרת:

לדעתי, אסור לשפוט על מרד הסטודנטים בעולם רק מנקודת מבט תכליתית: מה היו תוצאותיו המיידיות? נכון שהמעשה הציוני שאנו נתונים בו, והייתי אומר גם התנאים הבטחוניים והשרות בצבא, חנכו אותנו לצורת מחשבה מאוד תכליתית ותועלתית: דבר מסוים צריך להביא לתכלית מסויימת. בצורה כזו אנחנו גם מסתכלים עכשיו על העולם ושואלים — מה הוא רוצה? מה רוצה כהן־בנדיט? מה התכלית? לדעתי, צריך להסתכל על מה שנעשה בעולם, כמו שגם את גאולה אמרת, גם מבחינת הזעקה שעומדת מאחורי המחאה. והזעקה היא גדולה ועצומה מכדי שנאמר שלא כאב כאן משהו. לדעתי, היו כאן שאלות גדולות מדי מכדי שאנחנו נראה בהן את התכלית המיידית, מה גם שעצם העמדת השאלות גם היא כבר תכלית בפני עצמה. שאלות אלו התעוררו, כפי שהוזכר פה, בד בבד בארצות שונות, ואם כי בכל מקום היה להן גוון אחר, הנה לכל הגוונים האלה יש איזו שהיא מנטליות משותפת, המנוע עובד על אותו טמפו.

אבל, לדעתי, לא רק שאסור לנו להתעלם מגל מחאה זה העובר על הסטודנטים בעולם, אלא עלינו, הסטודנטים בישראל, להשתלב בו בדרך מיוחדת לנו. אסור לנו לשכוח, כמובן, את העובדה שאנחנו נמצאים במצור ובתנאים מיוחדים, אבל גם אסור לנו זה לעמוד מן הצד ולהגיד — כל זה אינו שייך לנו. מה שאסור לנו זה להיות זעיר־בורגנים — ואני מסכים עם כל מי שאמר כאן שעם ישראל הוא באופיו זעיר־בורגני פאר אקסלאנס — כאלה שמתעסקים רק ב„חנות" שלהם. לדעתי, השתלבות זו לא תפגע בייחוד שלנו, להיפך, אם נחמיץ את שעת המחאה העוברת על העולם ולא נשתלב בה בצורה המתאימה — זה מה שעלול להתנקם בנו.

המשכו של שיח הסטודנטים בגליון יום ששי הקרוב של מעריב

תאריך הורדה: 5 ינואר 2022. מקור: עמוד 25, מעריב, 19 יולי 1968 *** מתוך אתר "עיתונות יהודית היסטורית", הספרייה הלאומית ואוניברסיטת ת"א

מימין לשמאל: פרופ' מ. בנית, גאולה כהן (המנחה), גב' חן, דוד חן, אברהם שלוין, ניצה מלצמן, אריאל רוזן־צבי, אליקים רובינשטיין

שיח סטודנטים בבית מעריב

מימין לשמאל: יוחנן פריד, עוזי לנדאו, אורי גניאל, אברהם ב. יהושע, משה ז"ק, (עורך מעריב של שבת), אמיר דוידסון, אמיתי שפיצר

מה יש לסטודנט בישראל לומר היום לעמיתו המורד בעולם?

המנחה, גאולה כהן: מערכת „מעריב", שיזמה פגישה זו בין סטודנטים ממוסדות ההשכלה הגבוהים בארץ, לשיחה על השאלות המעסיקות היום את הסטודנטים בעולם ובישראל — שמחה לארח אתכם בביתה ומכירה לכם תודה על היענותכם.

לפני שנציג את נושא הדיון ואת השאלות, נציג את עצמנו, אולי על־פי סדר הישיבה, כל אחד בשמו, בשם המכון או האוניברסיטה שהוא לומד בה ובשם המקצוע הראשי שלו.

דוד חן: דוד, תלמיד מחקר במחלקה לביופיסיקה במכון ויצמן.

אברהם שלוין: אברהם, תלמיד פילוסופיה באוניברסיטת תל־אביב, ומזכיר איסת"ה — איגוד סטודנטים חברי הסתדרות.

ניצה מלצמן: ניצה, מדעי המדינה, אוניברסיטת תל־אביב.

אריאל רוזן־צבי: אריאל, ספרות עברית וספרות העולם, אוניברסיטת בר־אילן, ועורך בטאון האוניברסיטה „בת־קול".

אליקים רובינשטין: אליקים, תלמיד השלוחה למשפטים, ובוגר ירושלים במדעי המזרח.

אברהם ב. יהושע: אברהם, דקן סטודנטים במכון האוניברסיטאי של חיפה.

אורי גניאל: אורי, מכון ויצמן למדע, מסיים לימודי דוקטורט בפיסיקה.

עוזי לנדאו: עוזי, מהמחלקה לניהול, לימודי מוסמכים בטכניון חיפה.

יוחנן פריד: יוחנן, תלמיד ישיבת מרכז הרב קוק, ירושלים.

פרופ' מנחם בנית: בנית, ראש החוג לתרבות צרפת, דקן הסטודנטים באוניברסיטת תל־אביב.

גאולה כהן: הסטודנט האורח שלנו לסימפוזיון זה, גורדון האוזמן, שנמצא בארץ כנציג הסטודנטים היהודים באנגליה לקונגרס הציוני, לא יוכל להגיע היום, ואת תשובתו הנפרדת לשאלה הראשונה נשבץ במהלך הדיון.

כשהרהרתי אמש בכמה נקודות הקשורות במפגש הזה של תלמידי חכמים, שאלתי את עצמי: מהו, בעצם, המונח העברי לשם „סטודנט"? נמצא מישהו שתרגם את המושג „אוניברסיטה" — מכללה — אבל מהו סטודנט? תלמיד? — לא. תלמיד חכם? — לא תמיד. אבל דווקא העימות הזה של המושג המודרני „סטודנט" עם המושג המסורתי שלנו „תלמיד חכם" — עורר בי מחשבות גם ביחס לתוכן השונה שמושגים אלה נושאים בתוכם, מחשבות שאולי יש להן נגיעה בשאלות שנעסוק בהן היום. שכן אם המושג „סטודנט" נושא יותר אופי של לימוד אקדמי לשמו, אובייקטיבי ואינדפרנטי אולי לשעה ולמקום, המושג העברי שלנו — תלמיד חכם — מחייב את נושאו גם להשקפת עולם, להתייחסות לנעשה מסביבו, להזקקה מתמדת, לפחות הזקקה רעיונית, של התורה שהוא למד אל החיים שלו ושמסביבו, כלומר, תלמיד חכם הוא מצד אחד זה שהלימוד אצלו הוא תהליך מתמיד, לא מתחיל דווקא בשנה מסוימת ומסתיים אחרי כמה שנים, ומצד שני גם זה שהתורה שהוא הוגה בה, מחייבת אותו להתנהגות ולמעשים. ידוע אותו מו"מ בין חז"ל, שבו אחרי ויכוח על השאלה מה קודם למה — תלמוד או מעשה, נמנו כולם ואמרו: תלמוד קודם, כי תלמוד מביא לידי מעשה. כשם שמעשה לבד, בלי תלמוד, יש בו סכנה של הינתקות מהשרשים, הינתקות מהשאלה מנין, ולקראת מה, כך תלמוד שאינו מתורגם למעשה, הוא עקר, או יותר מזה — וגם פה נצטט את דברי חז"ל, שידעו לבטא כל דבר הרבה יותר טוב ויותר עמוק: „כל האומר: אין לי אלא תורה — אפילו תורה אין לו".

האם אתה משתלב, עומד מנגד או יוצא כנגד מורד חבריך בעולם?

השאלה הראשונה שלנו חודה מופנה כלפי חוץ, לאמר: אם יש ומה יש לו, לסטודנט היהודי בישראל, לומר היום לעמיתיו הסטודנטים בעולם?

לא נתיימר במסגרת הזאת לסקור את המה שקרה וקורה אצל הסטודנטים בעולם, אבל מתוך הנחה שכולנו עקבנו פחות או יותר אחרי עיקרי ההתרחשויות האלה, נעסוק פה יותר בשאלה: מה זה אומר לנו ומה יש לנו לומר על זה.

מכל מה שמגיע לאזנינו, על כל פנים לאוזני, ממרד הסטודנטים בעולם, יותר מאשר מלים אני שומעת צעקה. כשמישהו צועק „אי!" — כואב לו. מה כואב לו? לא תמיד יודע הכואב להצביע בדיוק על מקום התורפה ובוודאי לא תמיד מסוגל להצביע על התרופה, ובכל זאת, במידה שה„אי" הזה מלווה מלים, אלה הן מלים שיש להן משמעות שפורצת את כותלי האוניברסיטאות ומתפשטת לבין כותלי העולם. אלה הן בין השאר מלות מחאה נגד הטכנוקרטיה והאוטומציה שהאדם המודרני נשחק ביניהן, נגד המימסד והפשרה שמלוות אותו; במלה אחת — מין אמירת „לא" טוטאלי כזה לעולם כפי שהוא קיים היום.

יש מי שהגדיר את המאבק של הסטודנטים כמלחמה ביולוגית, בעצם, כמלחמת גיל: הצעירים הם נון־קונפורמיסטיים בטבעם, נוטים לחוסר פשרה ומאמינים שהעולם ניתן לשינוי מוחלט, לעומת המבוגרים, „הממוסדים", היודעים שכל המאבק הזה, סופו להגמר גם כן בפשרה, לכל היותר בפשרה שהיא בחזקה קצת יותר משופרת. תפיסה ביולוגית כזאת של מה שנעשה בעולם נותנת למאבק הזה אופי פאטאליסטי ופסימי, שכן מה שהיה הוא שיהיה: תמיד יהיו בני שמונה־עשרה וסטודנטים אבל לא לעולם הם ישארו בני שמונה־עשרה וסטודנטים, והוזר חלילה, נשאלת, איפוא, השאלה מה יהיה בכל זאת בסופו של העולם?

כאשר חשבתי על כך הרגשתי שכל מה שהוא יהודי בי מתקומם נגד התפיסה הביולוגית הפאטאליסטית הזאת, משום שעם ישראל, גם בהשקפת עולמו וגם בדברי ימיו, הוכיח שהוא בבחינת צעיר נצחי שכל חייו, החל עוד באברהם, דרך הנביאים דרך אי־ההתבוללות שלו בגולה, ואולי עד עצם היום הזה, ההקמת המדינה, עומדים בסימן של נון־קונפורמיזם, של אמירת „לא" למצב הקיים, של אי־השלמה עם היחסי, עם הפשרה ושל אמונה שניתן לשנות דברים. אם בגלות תכונה זו לבשה יותר אופי פאסיבי, הנה מאז התחיה היא לבשה אופי אקטיבי.

בעצם, כל התנועה הציונית בטוהרתה היא תנועה נון־קונפורמיסטית מהפכנית. אחת גדולה. אנחנו נמצאים בתוך מהפכה לאומית; לאומית אמנם, אבל שיש לה השלכות בין־לאומיות. אני מדגישה זאת, שכן נדמה לי שאנחנו שוכחים לפעמים שגאולת עם ישראל בעצם קשורה בתחילתה ובסופה בגאולת העולם והאדם בכלל.

אם יש, בין השאר, משהו שמייחד את המאבק העתיק והנמשך עד היום של ה„סטודנט הנצחי" כפי שאפשר בקונטקסט זה לקרוא לעם ישראל, מהמאבק של הסטודנט המודרני, זה שעם ישראל בא אל העולם לא רק עם „לא" אלא גם עם „כן", עם איזו שהיא אוריינטציה חיובית, עם תורת חוקים ואידיאות מבוררה, ולא חשוב בהקשר זה אם מישהו מסכים לתורה זו או לא, אם מישהו אומר שהיא צריכה היום להשתנות כך או אחרת, אבל כעובדה עם ישראל לא רק ניפץ אלילים אלא הביא גם את בשורת האל האחד, ולא רק דיבר על אידיאה של עולם מתוקן אלא גם ניסה להצביע על הדרך שתוביל אל העולם הרצוי, המשיחי. על כל פנים, היא העתיק את המאבק הזה מהמישור הטבעי, הביולוגי, מישור שכאמור מביא לידי פסימיות וייאוש אל מישור של ערכים, של השקפת עולם, של אידיאלים, המעניקים למאבק אופי אופטימי, בר־תקוה.

דברתי עד עכשיו על עם ישראל כחטיבה אחת, שכן היעוד הזה חל אצלנו על סטודנט כמו על פועל, חייל, איכר או חרשתן — כולם נמצאים איכשהו בתוך התהליך הזה, אבל אם יש ייחוד לאינטלקטואל היהודי, לתלמיד החכם היהודי, הוא זה שהוא לא רק צריך להשתלב ביעוד הזה, אלא גם היות מודע אותו, להעלות אותו אל ההכרה, שלו ושל האחרים;

כשאומרים מהפכה, רואים בדרך כלל בריקדות, אבל לדחף לשנות את הקיים, שהוא עיקרה של מהפכה, לא מוכרח להיות אופי הורס בהכרח. לפעמים גם לבנים של בנין, כשהן מונחות בסדר, זאת על גבי זאת, הן בריקדות שאפשר להתרומם מעליהן, כשם שלא תמיד צלילים של מרסילייזה כל שהיא, הם יותר מהפכניים משיר ערש ציוני לירי ששרה איזה סבתא בגולה לנכדה.

אבל נכון שהאופי הבונה הזה, החיובי הזה, של המהפכה הציונית שלנו, נושא בתוכו סכנה שנזהה אותו עם שיגרה של בניה, שנשכח שיש פה בעצם תהליך מהפכני, שנשכח מה בעצם רצינו ולשם מה חוללנו פה מה שחוללנו. השאלה היא אם את התזכורת המתמדת שבעצם יש כאן מהפכה, תזכורת לנו ולעולם, אם לא זה הוא תפקיד שמוטל על החלק האינטלקטואלי של העם, שהסטודנטים שלנו הם העתודה הטבעית שלו.

השאלה המופנית אליכם היא איפוא: הסטודנט היהודי בישראל, לאמר סטודנט הנמצא בתהליך מהפכני — איך הוא רואה את מקומו במקהלת הסטודנטים העולמית היום? האם הוא מוצא את עצמו משתלב בה, עומד מנגד או — האם יש לו מין „סולו" שכנגד? דוד, בבקשה.

אני מתקומם נגד מרד המסתער על מיוסדים במקום על אידיאות

דוד חן: הייתי רוצה בתחילת דברי להתייחס למושג „סטודנט" שגאולה התיחסה אליו. התהליך המקובל היום היא כזו שעצם ההכנה של אדם להשיג את השכלתו האוניברסיטאית, גוזלת שנים רבות, ועד שאתה גומר את הסטודנטורה שלך אתה כבר לא סטודנט צעיר, כך הוא הדבר לפחות במדעי הטבע: עד שאדם מתחיל להיות בשל מבחינה מדעית, וראוי לקבלת הדוקטורט, הוא נמצא כבר בסביבות גיל השלושים. לכן, מבחינה גילית, קשה כבר כאן לראות את נקודת המוצא של מאבק ביולוגי, מה גם שבארץ, עקב השרות הצבאי, תהליך זה מתארך בשלוש שנים.

ועכשיו לשאלה אם יש לסטודנט הישראלי משהו מיוחד לאמר לעמיתיו בעולם? אני חושב שלסטודנט הישראלי, כסטודנט, אין משהו מיוחד לאמר, משהו השונה מאשר לבני גילו האחרים החיים בארץ, והיוצרים בשטחים אחרים. אני יודע שיש איזה שהוא יחס כבוד מיוחד לסטודנט וליכולתו האינטלקטואלית, אבל אני לא סבור שמבחינה זו, שאנו מדברים בה, יש לסטודנט שלנו איזה מלה מיוחדת לומר לסטודנטים בעולם שאין לצעיר ישראלי אחר.

גאולה כהן: מה יש לך כצעיר ישראלי לאמר?

דוד חן: כן, כך אני חושב שיש לי מה לומר, וראשית כל אומר שאני רואה בשלילה את תנועת המחאה של הסטודנטים שאנו עדים לה בחודשים אלה בעולם, בשלילה שכן — במידה ויש לאנשים צעירים מה לאמר, עליהם לאמר את זה בדרך יוצרת, כלומר, להצביע על אותם האתגרים החברתיים שאותם הם מוכנים להציב בפני החברה ועליהם הם מוכנים להלחם, וכן להצביע על הדרך כדי לכבוש ולהשיג אותם האתגרים. לקרוא תגר על מימסד ועל חברה ולהתמרמר על כל מיני דברים שאתה לא יכול לקרוא להם בדיוק בשם ואתה לא יודע מה אתה מתכוון להשיג, בכך לא שגי, וסופו של מרד הסטודנטים הצרפתיים הוכיח על תחילתו: הם לא השיגו דבר. אולי הם הפילו שר אחד כאן ושר אחד שם, אבל את יסודות החברה שהם רצו מאד לשנות, הם לא שינו, על כל פנים, לא שינו איזה שהוא דבר עקרוני. אם אנחנו מסתכלים על עצמנו מבחינה הסטורית, ניווכח שהיו אצלנו תנועות של אנשים צעירים, שלא רק שכאב להם אלא גם ידעו מה כואב וידעו מה הם רוצים, ואם לא נרחיק לכת אחורה בהיסטוריה שלנו עד ימי התנ"ך שהזכירה גאולה, אלא אפילו אם נגיע קרוב מאוד לתקופה שלנו, נראה אידיאליסטים שהיה להם מה לאמר לחברה, הם הסתערו על המציאות גם עם אידיאות חיוביות אבל גם עם דרכי הגשמה.

גם היום אני מאמין שאנשים צעירים בישראל, החיים בחזית הרעיונית והפרקטית של החברה — ואנחנו כאן היושבים מסביב לשולחן הזה מייצגים במידה מסויימת את הדור הזה — יש להם יותר מה לומר לעצמם, לעמם ולעולם, מהדור המבוגר משום שהם אלה ההולכים ממש בחזית ומשום שבטבעם הם לא קופאים על שמריהם. אבל אני שוב מדגיש פה: אנשים צעירים בכלל ולאו דווקא סטודנטים, כי, לדעתי, לסטודנט הישראלי בתור שכזה, בתור סטודנט או אינטלקטואל, אין לו להציע דבר מיוחד שאין לעמיתו הסטודנט בעולם.

עלינו להשתלב לא ב„מרד" אלא דווקא במימסדים שלנו בישראל

אברהם שלוין: דעתי קצת שונה, ומיד אסביר אותה. אבל הייתי רוצה לומר קודם כל כמה מלים על כך איך אני משקיף על מרד הסטודנטים בעולם. לדעתי מרד זה נופח על ידי עתונאים זריזים, שניצלו את העובדה שבאותה תקופה נערכו בפאריס שיחות השלום בין האמריקנים לוייטנאם. כתבים אלה, שהיו אז בריכוז גדול ביותר בתוך פאריס, ניפחו והעלו את המהפכה הזאת של הסטודנטים לכותרות, וזה ככדור שלג התחיל להתגלגל ולהתפוח.

נכון שמרד הסטודנטים נוצר גם על רקע של התמרמרות מסויימת על הקיים, אבל קשה לי מאד להשתחרר מההרגשה שכל הממורמרים האלה בסופו של דבר רוצים בסתר ליבם שהרע או שהאובייקט שאותו הם מבקרים, ישאר בעינו, שכן אחרת לא יהיה להם מה לבקר ועל מה להתמרמר.

אורי גניאל: מה שאתה אומר מראה לפחות על אי־ידיעה מדהימה במה שקורה.

אברהם שלוין: זו לפחות ההתרשמות שלי. ובאשר לנו — אני חושב שהסטודנט הישראלי לא נתפש לגישה הזו של עמיתיו בעולם בגלל הסיטואציה המיוחדת שבה אנחנו נתונים. וכשאני אומר „סיטואציה" — אני לא מתכוון רק למצב הבטחוני המיוחד, אלא גם לבעיותיו היומיומיות של הסטודנט הישראלי הממוצע, הנתון לצרכי פרנסה, דאגות משפחה וכדומה, כך שהבעיות העולמיות נמצאות בהכרח מחוץ לדלת אמותיו. לא הייתי אומר שבעיות אלו אינן מעניינות אותו, אבל בכל אופן אינן מעניינות אותו בצורה כזו שיוכל להצדיק פעילות שחורגת מעבר לשגרתיות היומיומית.

גאולה כהן: זה טוב או זה רע? אתה מציין עובדה או מבקר את המצב?

אברהם שלוין: בהחלט מבקר את המצב. לדעתי, על הסטודנט להתנער מדלת אמותיו הצרות, מכיוון שאני רואה את הסטודנט — וזאת דווקא בניגוד למה שאמר דוד — כנושא יעיד גדול, מי שעשוי בסופו של דבר לתפוס את מקומו בראש החברה, בדרג של מקבלי החלטות. אותי על כן האדישות שלנו הסטודנטים, מאוד מדאיגה.

גאולה כהן: „דאגה" היא לאו דווקא תכונה אופיינית של סטודנט צעיר, ומה גם שיש לך ברירה, — הלא גם אתה סטודנט: במקום לדאוג על האדישות — לא להיות אדיש... אגב כשאתה אומר „אדישות" — אתה מתכוון לאדישות גם כלפי העולם?

אברהם שלוין: גם כלפי העולם, אבל בעיקר כלפי עברנו וההווה שלנו, שלא לדבר העתיד שלנו. אני כשלעצמי, עד כמה שלא אשמע מליצי ואולי „לא צעיר", כאשר אני מסתכל על כל מפעלי הראשונים, ועוקב אחרי כל מה שעשו פה „דונם אחרי דונם", אני פשוט מלא התפעלות, מלא קנאה ומתמלא מרץ, וכאשר אני פוגש סטודנטים ישראלים, שפשוט אין להם מושג מינימאלי על כל מה שעשו כאן הדורות שלפניהם, נעשה לי רע.

אם תשאלו: כלפי מה אני אומר את זה ואיך דבר זה מתקשר לנושא שלנו — אז זה מתקשר בהחלט, מכיוון שייתכן שחוסר הידע הזה, הבורות של הסטודנט בקורות העם שלו, אולי גם הוא אחד הגורמים לכך שהסטודנט מתייחס בשלווה ובאדישות כלפי המתרחש סביבו. כשהצעיר מנתק את עצמו מהתהליך — והעבר הוא חלק מהתהליך — הוא גם לא יודע כל כך מעצמו וביוזמתו מה לעשות בהווה ומה לרצות לקראת העתיד.

אמרתי שאני נגד האדישות, אבל זה לא אומר שאני בעד מרד. מרד נולד מהתמרמרות. לנו אין מה להתמרמר על המימסד, להיפך אם מוטל עלינו משהו זה להשתלב בו מה שיותר, כי המימסד שלנו — אם כי יש עוד הרבה מה לשנות ולשפר בו — הוא ביסודו מהפכני.

צריך להטות אוזן לזעקת חברינו גם לנו פה יש רצון לזעוק

ניצה מלצמן: לדעתי היה בדברי ההקדמה שלך, גאולה, מעין זינוק לא כל כך לגיטימי — מן החברה היהודית והציונית, לחברה מורדת, אל חברת הסטודנטים שהם בסך־הכל רק איזור שהיא שכבה בתוך החברה כולה. אני דווקא לא הייתי רוצה לראות את בעית הסטודנטים שלנו מנקודת המבט של עם סגולה או חברה יהודית מיוחדת שיש לה למכור משהו לעולם, או לייצא אידיאלים.

אני דווקא הייתי רוצה לעסוק בנו, הסטודנטים, כמו באחת מן השכבות הקיימות בכל חברה וחברה נורמלית, ודבר ראשון שאני הייתי יכולה להגיד עלינו, על כל אחד ואחד מאתנו, הוא זה שסטודנט הוא גם סתם יצור ביולוגי, כלומר הוא פשוט אדם. לכן, כל הקטגוריות של ביולוגיה חלות עליו ובתוכן גם החוק הטבעי שככל שהגיל עולה, כוח התסיסה יורד לכן גם הסטודנט כשהוא מתבגר, והסטודנט שלנו אחרי צבא הוא כבר די מבוגר, הוא מתברגן יותר והוא פחות ירים אבנים מן הרחוב...

קריאה: ובייחוד כאשר לנו כעם יש מסורת של זעיר־בורגנות הכי ארוכה.

אריאל רוזן־צבי: לנו כעם? בדיוק להיפך! אצל עם ישראל זעיר־בורגנות בכלל לא תופסת ולא תפסה.

ניצה מלצמן: אני לא יודעת מה שהיה עם ישראל בעבר, אבל היום, לדעתי, נהיינו „ככל הגויים", ולכן דווקא כעת אין לנו כל כך מה „למכור" ומה לצעוק באוזני העולם... וזה בהחלט מראה על נורמאליזציה.

ולגבי הסטודנטים בעולם, עצם זה שהם צועקים, סימן שכואב להם, ואני מסכימה לזה שכאשר מישהו צועק, צריך לפחות להקשיב לו. אולי באמת מסתתר משהו מאחורי אותה זעקה? ומה שבהחלט מצדיק יותר תשומת לב לאותה זעקה, זו העובדה שהצעקה הזאת פושטת בכל העולם. אם הסטודנט בתורכיה זועק וסטודנט בדרום־אמריקה וסטודנט בפריז, כאשר התרבויות והמסורות ואורח־החיים הם שונים, ואילו הגילוי החיצוני של המרד, שמתבטא בהתנגדות למימשל, לצורת ההוראה, למשטרה וכו', הוא דומה — תופעה זו מחייבת אותנו להתייחסות רצינית. וגם אסור פה למדוד דברים ב„אם הצליחו" או „לא הצליחו" כי הרבה זעקות שגועו בשעתו באיבן חזרו וקיבלו אחר־כך צורה יותר נמרצת. ובכלל כשאני חושבת עכשיו גם עלינו פה, אז אני מרגישה שיש בהחלט איזה רצון לזעוק.

גאולה כהן: מה מזעיק אותך, ניצה, והאם את זועקת את זה?

ניצה מלצמן: נכון, בישראל באמת יש קצת בעיות שמשככות את הדם הסוער, אפילו שהוא צעיר, אבל אני חושבת שגם אנחנו מרגישים איזה שהוא רצון לזעוק. אולי אנחנו הסטודנטים לא כל כך זועקים ואולי בהפגנות רואים שורות שורות דלילות של סטודנטים, אבל אני חושבת שהאווירה כיום באוניברסיטאות שלנו, ואני כבר שלוש שנים מסתובבת באוניברסיטה, האווירה היא עכשיו הרבה יותר חמה, יש יותר ויכוחים לא כל כך אקדמיים ויותר התענינות.

גאולה כהן: האם את חושבת שהסיבה לאווירה ה„יותר חמה" הזאת מעוגנת יותר במה שעבר עלינו כאן בשנה האחרונה, אחרי מלחמת ששת הימים, או שאת קושרת תופעה זו, במידה שישנה, עם מה שקורה היום בעולם?

ניצה מלצמן: אני חושבת שזה קשור הרבה מאוד בנעשה היום בעולם. מה שקרה שם הראה לנו שאם היתה לנו איזה זעקה בתוך, אבל לא תמיד היה לנו נעים לזעוק אותה: הנה עכשיו כאילו קבלנו היתר או כאילו ניתנה לנו יותר גושפנקא רשמית — שמותר לצעוק, ושזה גם יעיל. לא שנגלה על בריקדות — אני יודעת שאף אחד פה לא יעלה עליהן, אבל אני חושבת שעכשיו הרבה דברים יותר איכפתים לנו ויש דברים שאנו כן רוצים לשנות, ומאחר שאחרי הכל המלחמה לשינוי זה בכל זאת ענין של גיל, מוטב שנעשה זאת עכשיו, כי אם לא עכשיו לא נעשה זאת אחר־כך.

גאולה כהן: את אומרת ש„נעשה — זאת" — נעשה — מה?

ניצה מלצמן: לכל סטודנט יש ציפיות מסויימות ושאיפות להגשים אותן, ויש גם התמרמרויות; אם אנשים מתמרמרים וכל כך איכפת להם כנראה יש להם על מה. אולי כשתהיה אפשרות להתמרמר לא כל אחד עם עצמו אלא כולם ביחד ובצורה חופשית וגלויה גם הציפיות והשאיפות יתגלו ויקבלו ביטוי ממשי.

לא פרופ' מרקוזה - משה רבנו עדיין מספיק מהפכני בשבילנו

גורדון האוזמן: אני לא יודע אם ישראל יכולה להיות אתגר לסטודנטים של העולם, אבל כסטודנט יהודי בגולה אני משוכנע שלסטודנטים היהודים בעולם ישראל היא בהחלט אתגר, כי היא נותנת לנו אפשרות לנסות לחיות את היהדות פעם אחת ביחד, בלי צורך להתפשר, כמו בגולה, עם התרבות הגויית הנוצרית. אבל זה כמובן רק אם ישראל לא תהיה מדינה ככל הגויים, אחרת בוודאי שאין לה ולסטודנטים שלה מה לומר לא לעולם הסטודנטים היהודים ולא לעולם בכלל.

מאחר שכנציג הסטודנטים היהודים באנגליה השתתפתי עכשיו בקונגרס הציוני וגם במרד „זוטא" שערכנו שם, אני רואה את ה„מרד" הזה שלנו במדת מה מקביל למרד הסטודנטים בעולם שהיה בעיקרו נגד המימסד. כמו שהסטודנטים בעולם סובלים מהמימסד שלהם, אם זה מוסדות האוניברסיטה או מוסדות קפואים אחרים של החברה בה הם חיים, כך גם הסטודנטים שלנו סובלים מהמימסד ששמו הסוכנות, ואנחנו הסטודנטים היהודים בגולה שמעוניינים בישראל, מרגישים את הקפאון של הסוכנות יותר מהסטודנטים בישראל. הסטודנטים בישראל צריכים אולי להרגיש יותר בקפאון של מימסדים אחרים בתוך ישראל, ואני בטוח שישנו כזה, כי הסוכנות היא רק חלק מהמנגנון כולו. כשאני אומר קפאון של הסוכנות, אתן רק דוגמה אישית קטנה: כשאני מתרעם למשל על איזה שהם סדרים בעליה ואני שומע פתאום מיהודי בן 70, פקיד הסוכנות, שעלי בכלל לשתוק מפני שלולא היתה סוכנות לא היתה בכלל ישראל ואני בעצמי לא הייתי קיים וכו' וכו' — אז אולי זה נכון, אבל זה עוד לא גורם לי לרצות לשתוק ולקבל את מימסד הסוכנות כמו שהוא, כמלה אחרונה.

אבל אני גם רוצה להגיד בזה שאם יש לסטודנטים היהודים בישראל ובעולם נגד מה למרוד, זה רק בכל מה שנוגע לבעיות של היהדות. אין לנו מכנה משותף עם מרד הסטודנטים בעולם, שם הסטודנטים כמו ההיפיס למיניהם, מחפשים משהו, והחיפוש שלהם נובע ממציאות של ריקנות. אבל המרד שלנו לא צריך לנבוע מריקנות, אלא דווקא ממלאות, דווקא מפני שיש לנו יותר מדי מה לרצות ומה להגיד. אני מסכים בכל לבי עם כך שהציונות היא בהחלט מהפכה, יותר נכון תהליך מהפכני, ואני סבור שהסטודנט היהודי בעולם לא צריך לחפש במרקוזה את הנביא שלו, משה רבנו הוא עוד מספיק מהפכני בשבילנו. להיפך, במידה שיש יהודים בין מנהיגי מרד ה־